

MUZÍKA KÓRKEM ÓNERI HÁM ONÍN RUWXÍY TÁSIRI

R.Abdullaev – oqıtıwshi

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat instituti Nókis filiali

Tayanch so‘zlar: musiqa san’ati, ijtimoiy ahamiyat, ma’naviy tarbiya, estetik did, milliy meros, xalq qo‘shiq-lari, yosh avlod, maqom, ma’naviy ta’sir, musiqa ta’limi.

Ключевые слова: музыкальное искусство, социальное значение, духовное воспитание, эстетический вкус, национальное наследие, народные песни, подрастающее поколение, маком, духовное воздействие, музыкальное образование.

Key words: musical art, social significance, spiritual education, aesthetic taste, national heritage, folk songs, young generation, maqom, spiritual influence, music education.

Muzika kórkem óneri adamzat mádeniyatınıń eń áyyemgi hám eń áhmiyetli kórinislerinen biri. Ol insan sezimlerin bildiriw, ruwxıy dúnyasın bayıtıw hám ruwxıy jetilisiwinde úlken áhmiyetke iye. Ázelden muzika adamlardıń quwanışlı hám qayǵılı demlerinde joldas bolıp kelgen. Ol tek estetikalıq zawıq deregi emes, al tárbiya, ruwxıy-ádep-ikramlılıq jetilisiw, sociallıq birlikti támiyinlewshi kúsh sıpatında da qádirlenedi.

Búgingi globalıasıw sharayatında milliy qádiriyatlardı qásterlep saqlaw, jas áwladtı barksamal insan etip tárbiyalawda muzika kórkem óneriniń áhmiyeti jáne de artıp barmaqta. Sonlıqtan, muzika tek gána kórkem óner tarawı emes, al bilimlendiriw, tárbiya hám ruwxıy-aǵartıwshılıq processlerdiń de áhmiyetli quramlıq bólegine aylanǵan. Muzika kórkem óneriniń tamirları áyyemgi dáwirlerge barıp taqaladı. Adamzat jámiyeti qalıplesken dáslepki basqışlarda muzika áyyemgi saz ásbablar, qosıq hám ritmikalıq háreketler járdeminde júzege kelgen. Arxeologiyalıq tabılmalar sonı kórsetedi, adamlar tábiyat qubılıslarına eliklep, nama dóretiwge umtılgan. Shıǵıs xalıqlarında, sonıń ishinde, Ózbekstanda muzika áyyemnen áhmiyetli mádeniy qubılıs bolıp kelgen. Maqam kórkem óneri, xalıq qosıqları, dástan hám baqsışlılıq dástúrleri xalqımızdıń bay muzikalıq miyrasınan dárek beredi. Máselen, "Shashmaqom" tek gána ózbek emes, al pútkil Oraylıq Aziya xalıqlarınıń mádeniy miyrasınıń biybaha esteligi esaplanadı. Batis dúnyasında bolsa muzika kórkem óneri grek hám rim dáwirinen baslap rawajlanıp, keyin

ala Evropa oyanıw dáwirinde jańa basqışqa kóterildi. Klassikalıq muzika kórkem óneri wákilleri - Mocart, Betxoven, Bax sıyaqlı kompozitorlar jáhán muzika mádeniyatınıń shoqqısına kóterildi. Muzika kórkem óneri insan ruwxıy dúnyasına tikkeley tásir etedi. Saz hám ritm insannıń keypiyatın kóteriwi, oǵan quwanış baǵıshlawı, qayǵıların jeńillestiriwi múmkin. Sol sebepli muzika ruwxıy kúsh baǵıshlaw quralı sıpatında da áyyemnen qollanılgan. Muzika jámiyetlik birlikti támiyinlewde de áhmiyetli qural esaplanadı. Xalıq qosıqları, máresim nama qosıqları adamlardı birlestirgen, olardıń milliy ózligin bekkemlewge xızmet etken. Máselen, lapar hám yalla qosıqları xalqımızdıń turmıs tárizinde keń orın iyelegen. Sonday-aq, muzika jas áwladtı estetikalıq tárbiyalawdıń eń nátiyjeli quralı bolıp tabıladı. Mektep hám mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemlerinde muzika sabaqları balalarda estetikalıq talǵam, ritmikalıq sezim, ırǵaqtı seziw qábiletin rawajlandıradı. Bul bolsa olardıń dóretiwshilik pikirlewi hám kózqarasın bayıtıwǵa járdem beredi.

Muzika kórkem óneri insaniyat tariyxında tek estetikalıq zawıq beriwshi emes, al jámiyet turmısınıń túrli tarawlarına tásir kórsetiwshi faktor sıpatında da qaraladı. Hárbir xalıqtıń milliy qádiriyatları, dástúrleri hám mádeniy miyrası, bárinen burın, muzika arqalı áwladtan-áwladqa jetip baradı. Usı jaǵınan, muzika kórkem óneri jámiyetlik birlikti bekkemlew, milliy ózlikti saqlaw hám ruwxıy jetiklikke erisiwde sheksiz áhmiyetke iye. Insannıń ruwxıy dúnyası quramalı bolıp, onı qalıplestiriwde muzikanıń ornı sheksiz.

Saz hám ritmler insanniń ishki dúnyasına tez sińip baradı, keypiyatın kóteredi, tınıshlıq yamasa ilham baǵıshlaydı. Sol sebepli áyyemnen muzika túrli keselliklerdiń aldın alıwda da qollanılǵan. Máselen, shıǵıs medicinasında neytral, tınısh namalardı tınlaw arqalı táshwishti kemeytiriw, júrek urıwın turaqlastırıw tájiriyesi bolǵan.

Búgingi kúnde de psixologiya hám muzika terapiyası tarawlarında nama hám qosıqlar ruwxıy kúsh quwat baǵıshlamaqta. Stressti kemeytiw, balalarda sóylew hám pikirlewdi rawajlandırıw, kekselerde yadtı bekkemlewde muzika ayırıqsha nátiye kórsetedi. Muzika jámiyetti birlestiriwshi kúsh sıpatında da áhmiyetli orın tutadı. Xalıq qosıqları, lapar hám yalla, máresim nama-qosıqları adamlardı jıynap, bir maqset átirapında birlestirgen. Nawrız, zúraát bayramları, toy tamashalarda nama-qosıqlar adamlar arasında awızbirshilik keypiyatın kúsheytken.

Milliy muzika xalıqtıń tariyxın, arız-niyetlerin, turmıshlıq tájiriyesin ózinde sáwlelendiredi. Sonlıqtan milliy nama-qosıqlardı qásterlep saqlaw hám úgit-násiyatlaw milliy ózlikti saqlawda, jaslardı watansúyiwshilik ruwxında tárbiyalawda áhmiyetli qural bolıp tabıladı. Muzika jas áwlad tárbiyasında tikkeley tásirsheń qural bolıp esaplanadı. Ol balalarda estetikalıq talǵam, ırǵaqtı seziw qábleti, ritmikalıq sezim sıyaqlı pazıyletlerdi qalıplestiredi. Ásirese, mektepke shekemgi hám mektep dáwirinde muzika sabaqları balardıń kózqarasın keńeytedi, dóretiwshilik qábletin júzege shıǵaradı. Elimizde milliy mádeniyat hám kórkem ónerdiń, sonıń ishinde, muzika kórkem óneriniń rawajlanıwına úlken itibar qaratıldı. Xalıq qosıqları, maqam, dástúriy atqarıw mektepleri qayta tiklendi, jańa kórkem óner orayları qurıldı. Hár jılı ótkeriletuǵın "Sharq taronalari" xalıqaralıq muzika festivalı tek ǵana mámleketimiz emes, al dúnya xalıqlarınıń muzikalıq miyrasin keńnen úgit-násiyatlawda úlken áhmiyetke iye bolmaqta. Bul festival hár qıylı millet hám xalıqlardıń muzikalıq mádeniyatın birlestiretuǵın maydan bolıp xızmet etpekte. Bunnan tisqari, zamanagóy estrada muzıkası da úlken rawajlandı. Jas atqarıwshılar milliy namalar menen úylesken jańa qosıqlar jaratıp, xalqımızdıń muzika kórkem ónerin

xalıqaralıq maydanǵa alıp shıqpaqta. Sonıń menen birge, klassikalıq muzika, opera, simfoniyalıq orkestr atqarıwshılıǵı da rawajlanıp barmaqta. Muzika kórkem óneri búgingi kúnde de ruwxıy-aǵartıwshılıq jumıslardıń áhmiyetli quramlıq bólegi bolıp esaplanadı. Mektep, joqarı oqıw orınları, mádeniyat sarayları hám kórkem óner oraylarında ótkeriletuǵın koncertler, muzikalı kesheler, festivallar jámiyet aǵzaların birlestiredi, olarda milliy maqtanış sezimin kúsheytedi. Atap aytqanda, Ózbekstanda ótkeriletuǵın "Sharq taronalari" xalıqaralıq muzika festivalı, túrli wálayatlarda shólkemlestiriletuǵın folklor kesheleri, maqam tańlawları tek ǵana milliy emes, al dúnya xalıqlarınıń mádeniyatın birlestiriwge xızmet etpekte. Búgingi kúnde Ózbekstanda muzika kórkem ónerin oqıtıw hám úgit-násiyatlawdıń keń sisteması qalıplesken. Qánigelestirilgen muzika hám kórkem óner mektepleri, konservatoriyalar, joqarı oqıw orınları professional kadrlardı tayarlamaqta.

Muzika táliminde eki bagdar áhmiyetli:

Professional tálim - kompozitorlar, dirijyorlar, atqarıwshılardı tayarlaw.

Ulıwma estetikalıq bilim beriw - mektep oqıwshıların muzika arqalı tárbiyalaw.

Keleshekte sanlı texnologiyalar, onlayn bilimlendiriw platformaları hám multimedia qurallarınan paydalanıw arqalı muzika tálimin jáne de rawajlandırıw múmkin. Sonday-aq, xalıq saz ásbabların úyretiw, milliy miyrastı qásterlep saqlaw da áhmiyetli wazıypalardan biri bolıp esaplanadı. Muzika tarawınıń ázeliy qádiriyatlarınan zamanagóylygi ólshemlerine bolǵan processlerdi tek ǵana ırǵaqlarda mórlengen tákirarlanbas shıǵarmalardan ǵana ańlaw múmkin. Bunıń kólemi bolsa júdá keń, olardı kóz aldımızǵa keltiriw de qıyın. Sebebi, hár bir xalıqtıń óz ruwxıylıǵı, aǵartıwshılıǵı, estetikası bolıp, ómir degen processte milliy hám sheberlik faktorları menen kórsetilgen. Bunıń negizinde eki úlken oy-pikir baǵdarları, yaǵnıy xalıq massalıq muzıkası hám oy-pikirdiń individual dóretiwshilik qatnasıqlarınıń jemisi orın alǵan.

Juwmaqlap aytqanda, muzika kórkem óneri adamzat mádeniyatınıń ajralmas bólegi bolıp, onıń tariyxı mın jıllardı qamtıp aladı. Ol insan ruwxıylıǵı, estetikalıq talǵamı hám ruwxıy dúnyasınıń qalıplestiriwde sheksiz orın

iyeydi. Elimizde muzika kórkem ónerinin milliy hám zamanagóy bagdarları jedel rawajlanbaqta. Bul bolsa jas áwladtı bárkamal insan etip tárbiyalaw, olardıń dóretiwshilik potencialın júzege shıǵarıwda úlken

áhmiyetke iye bolmaqta. Keleshekte muzika kórkem óneri texnologiyalar menen únles halda jáne de jańa basqıshqa kóteriliwi, milliy miyrasımızdı dúnyaǵa keńnen tanıtıwı kútilmekte.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. A.Jabborov, S.Begmatov, M.Azamova. O‘zbek musiqasi tarixi. -T.: «Fan va texnologiya», 2018
2. A.Odilov. O‘zbek xalq cholg‘ularida ijrochilik tarixi. -T., 1995.
3. A.Jabborov «Musiqali drama va komediya janrlari O‘zbekiston kompozitorlarining ijodiyotida». -T.: G‘.G‘ulom, 2000 y.
4. Gulov S.N. Xalq cholg‘ularida ijrochilik: o‘quv qo‘llanma -Buxoro: 2021.

REZYUME. Ushbu maqolada musiqa san‘atining inson ruhiy dunyosi, ijtimoiy birlikni mustahkamlash va yosh avlodni estetik tarbiyalashdagi o‘rni yoritilgan. Musiqa qadimdan ruhiy quvvat bag‘ishlovchi vosita sifatida qo‘llanilgan bo‘lib, bugungi kunda ham jamiyat hayotining turli sohalarida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Milliy kuy va qo‘shiqlar xalqning ma‘naviy merosini asrashda, milliy o‘zlikni anglashda, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda beqiyos o‘rin tutadi. Shuningdek, maqolada musiqa san‘atining estetik tarbiya va ta‘lim jarayonidagi samaradorligi hamda mustaqillik davrida O‘zbekistonda ushbu sohaning rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье освещена роль музыкального искусства в духовной жизни человека, укреплении социальной сплоченности и эстетическом воспитании подрастающего поколения. Музыка рассматривается как средство, придающее человеку духовную силу, и в современном обществе она продолжает играть значительную роль в различных сферах жизни. Национальные мелодии и песни имеют важное значение в сохранении духовного наследия народа, осознании национальной самобытности и воспитании молодежи в духе патриотизма. Кроме того, в статье обсуждаются эффективность и значение музыкального искусства в процессе эстетического воспитания и образования, а также тенденции развития данного направления в Узбекистане в эпоху независимости.

SUMMARY. This article highlights the role of musical art in the spiritual life of an individual, in strengthening social cohesion, and in the aesthetic education of the younger generation. Music is regarded as a means of providing spiritual energy and continues to play a vital role in various aspects of modern society. National melodies and songs are essential in preserving the spiritual heritage of the people, fostering national identity, and educating youth in the spirit of patriotism. The article also discusses the effectiveness and importance of musical art in the process of aesthetic education and learning, as well as the developmental trends of this field in Uzbekistan during the era of independence.

SES PAYDA ETIWDE KLAVISHLI MUZIKALIQ ÁSBABLARDIŃ ÁHMIYETI

G.Aximbetova – professor

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat instituti Nókis filiali

Tayanish sózler: fortepiano, organ, chlesta, akkordeon, melodika, pianino.

Ключевые слова: фортепиано, орган, челеста, аккордеон, мелодия, пианино.

Key words: fiano, organ, chlesta, accordion, melody, piano.

Klavishli muzika ásbablari muzika áleminde áhmiyetli orin tutadı. Olar tek jeke

atqarıwda emes, al ansambl hám orkestr quramında da keń qollanıladı. Klavishli